

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що використання штучного інтелекту для здійснення судового процесу в Україні не лише зумовлене вимогами сучасності, а й крайньою необхідністю, що викликана перебуванням України в умовах воєнного стану та завантаженістю суддів спорами, які розглядаються роками.

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що застосування штучного інтелекту у судах – це реальність, яка потребує ретельного правового регулювання з внесенням відповідних змін до процесуальних кодексів, зокрема з чітким переліком категорій справ, тексти судових рішень яких зможе підготувати штучний інтелект. Тому для врегулювання вказаної проблеми необхідно розглянути запропоновані законодавчі зміни, які дозволять судам розглядати типові/аналогічні/нескладні спори у зручний спосіб з метою дотримання процесуального законодавства.

Список використаних джерел:

1. HUDOC - European Court of Human Rights. HUDOC - European Court of Human Rights. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-153309> (date of access: 14.04.2023).

2. Шишка Н. Юридичний науковий електронний журнал. http://lsej.org.ua/3_2021/37.pdf. URL: http://lsej.org.ua/3_2021/37.pdf (дата звернення: 14.04.2023).

3. European Commission for the Efficiency of Justice (2019). European Ethical Charter on the use of AI in the judicial systems and their environment. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-forpublication-4-december-2018/16808f699c>.

4. White paper. On Artificial Intelligence – A European approach to excellence and trust. European Commission. Brussels, 19.02.2020 COM(2020) 65 final. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/commission-white-paperartificial-intelligence-feb2020_en.pdf.

Магась В. О., доктор історичних наук, професор кафедри суспільних наук Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова

Магась-Демидас Ю. І., кандидат історичних наук, доцент кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка

Політичний розшук як інструмент переслідування громадських об'єднань Наддніпрянської України на поч. ХХ ст.

Початок ХХ ст. у Російській імперії, зокрема й на українських землях, що входили до її складу, позначився розвитком революційного руху, посиленням громадської свідомості активних верств суспільства та їх

прагненням до демократизації держави. Водночас царизм не бажав поступатися самодержавною владою.

Серед інструментів збереження самодержавства були Міністерство внутрішніх справ, прокуратура та суди, покликані здійснювати нагляд за «політично неблагонадійними елементами» та притягнення їх до відповідальності. Влада була стурбована не достатньою, на її думку, ефективністю роботи органів внутрішніх справ та здійснювала кроки з її вдосконалення. Так, 1902 р. було запроваджено «Інструкцію філерам Летючого загону і філерам розшукових та охоронних відділень». Документ складався із 21 пункту, в яких описувався порядок дій агента, який виїжджав для спостереження за особою, визначався порядок квартирування, стеження, подання агентами звітів тощо. Розгалужена мережа зовнішнього спостереження, яка складалася з агентів поліції (філерів) підвищила результативність політичного розшуку в імперії. Вказаний документ діяв до 1907 р, коли була замінена двома новими інструкціям [1]

Розширення мережі політичної поліції особливо проявилось в роки революції 1905-1907 рр. В цей час керівництво поліції неодноразово звертало увагу на малу обізнаність [2] та помилковість [3] відомостей представників жандармських органів у політичних справах. У зв'язку з невмінням багатьох жандармських офіцерів правильно орієнтуватися у відмінностях між різними революційними партіями та організаціями керівництво навіть рекомендувало їм посилено читати революційну літературу [2].

Царська охранка була невід'ємним елементом репресивної машини російського самодержавства. Разом з тим, варто відзначити значення відомостей, зібраних поліцією, для сучасних досліджень громадсько-політичного руху Наддніпрянської України початку ХХ ст. Часто звіти поліцейських чинів є єдиним джерелом інформації щодо діяльності громадських об'єднань того часу, зокрема професійних спілок, суспільно-політичних організацій, їхніх діячів тощо. Вони зазвичай є фрагментарними й потребують об'єктивної оцінки, оскільки документи склалися з великодержавницьких позицій. Крім того, нерозуміння сутності національних рухів, відмінності політичних течій, потреб працівників та їхнього прагнення відстоювати свої інтереси у професійних організаціях позначалися на характері інформації, яка містилася у матеріалах МВС. Разом з тим, враховуючи, що офіційного статистичного збору інформації не здійснювалося, відомості поліції є цінним матеріалом. Зокрема, фабрична інспекція мала певні дані щодо діяльності професійних спілок, однак вони не були систематичними, стосувалися лише окремих періодів та регіонів імперії. Натомість «Записка про професійний рух в імперії», складена чиновником з особливих доручень при Міністерстві внутрішніх справ М. Блажчуком [4], містить доволі детальні, систематизовані відомості щодо профспілкового руху, зокрема й Наддніпрянщини, станом на 1907 р. В даному випадку варто відзначити хорошу обізнаність автора з особливостями діяльності професійних об'єднань. Стиль написання документа нашоєму думку, що особисто М. Блажчук погоджувався із важливістю діяльності

легальних професійних об'єднань. Однак, не варто забувати, що подібний збір інформації здійснювався МВС не з метою сприяння громадським рухам, а навпаки – був викликаний посиленою підозрою, навіть якщо мова йшла про легальні організації. Більш того, в легалізації громадських об'єднань царська охранка вбачала небезпеку для державного ладу імперії [5].

Ерудованість автора вищезазначеної записки щодо предмета його доповіді не була характерною для всіх працівників поліції. У ряді розслідувань працівниками жандармських органів висловлювалися хибні інтерпретації обставин діяльності громадсько-політичних організацій. Так, наприкінці січня 1906 р. начальник Київського охоронного відділення направив начальнику Київського губернського жандармського управління записку, котра зображала увесь рух на залізниці загалом, та діяльність Всеросійського залізничного союзу зокрема, як «польську інтригу». Така думка обумовлювалася роллю поляків, котру вони мали на з'їздах і конференціях Залізничного союзу, Всеросійському делегатському з'їзді залізничних службовців, а також на Південно-Західній залізниці загалом. В записці всіляко перебільшувалася роль поляків. На думку автора, «польськими агентами» проводився «план захоплення влади» на залізницях з метою подальшого тиску на політику самодержавного уряду та досягнення автономії Польщі [6]. Насправді, в діяльності Всеросійського залізничного союзу брали участь представники різних національностей, що в рівній мірі прагнули демократизації державного ладу імперії [7].

Низький рівень обізнаності жандармів щодо об'єктів спостережень спонукав Департамент поліції активізувати свою діяльність. Один за одним видавалися циркуляри, які вводили керівників політичного розшуку на місцях курс справ, знайомили з новими організаціями та їхніми програмами. Іншою проблемою жандармських органів був брак особового складу, що особливо гостро став відчуватися внаслідок бурхливих революційних подій.

В другій половині 1906 р. на зміну масовим відкритим виступам прийшла діяльність таємних організацій. Найбільш дієвою тактикою боротьби з ними визнавався планомірний політичний розшук. Технологія розшукової справи поступово ускладнювалася і вимагала спеціального знайомства з нею та практичного досвіду. У зв'язку з цим було вирішено обмежити участь у політичних справах звичайних поліцейських чинів, оскільки відсутність необхідних знань і навичок шкодила справі. Основною стала вимога, щоб політичний розшук в кожній місцевості зосереджувався в руках компетентного у розшуковій справі спеціаліста. Крім того, була вироблена необхідна нормативна база для об'єднання розшукової діяльності чинів жандармської та загальної поліції. Циркуляром від 8 січня 1907 р. Міністерство внутрішніх справ просило начальників губерній докласти всіх зусиль для того, щоб діяльність поліції була чітко узгоджена з роботою жандармських управлінь та охоронних відділень. 9 лютого 1907 р. міністр внутрішніх справ затвердив «Положення про охоронні відділення», яке забороняло втручання інших установ та осіб в розшукову діяльність, крім того, чини загальної поліції усі відомості, які відносилися до політичного

розшуку, мали надавати розшуковій установі, не пред'являючи самостійно політичних звинувачень. Циркуляр МВС від 31 березня 1908 р. встановив новий порядок, відповідно до якого чини поліції спільно з жандармським наглядом передавали усі зібрані відомості жандармським управлінням та охоронним відділенням, а до політичних розшуків приступали лише з відома та згоди осіб, які завідували політичним розшуком в даній місцевості. Такий підхід дозволив відстежувати цілі мережі підпільних політичних організацій та заарештувати ряд активних революційних діячів. В березні 1911 р. директор Департаменту поліції надіслав Катеринославському губернатору листа, в якому наполягав на необхідності діяльності чинів поліції лише під керівництвом чинів жандармського нагляду, а політичні розшуки проводити лише за попереднім дозволом з боку осіб, які завідують розшуком в даній місцевості. Причиною такого листа став обшук у місцевого студента Гірничого училища, який не дав ніяких результатів, але мав негативні наслідки у вигляді знищення доказів іншими особами, які знаходилися під таємним наглядом [8].

Революція змінила також порядок розгляду кримінальних справ. Міністерство юстиції розіслало прокурорам судових палат затверджену імператором 18 березня 1906 р. думку Державної ради про заходи щодо скорочення часу провадження найбільш важливих кримінальних справ. Це стосувалося, насамперед, державних злочинів, аграрних посягань, проступків у сфері друку тощо [9]. Під зазначені обвинувачення підпадали передусім справи, що стосувалися т. зв. «політичних злочинів», в тому числі і пов'язаних з діяльністю громадсько-політичних організацій. В зв'язку з цим, розглядаючи справи за прискороною процедурою, судові органи не мали можливостей докладно та повно з'ясувати їх обставини. Це варто враховувати при аналізі звинувачувальних актів та іншої діловодної документації судів [9].

Робота жандармських установ по виявленню громадсько-політичних організацій впродовж Першої світової війни ускладнювалася рядом чинників. Зокрема, органам політичного нагляду було заборонено вербувати нових агентів в армії. Це спричинило посилення революційної пропаганди в військах, а також поширення серед військових революційної літератури. Саме тому про цю добу ми не володіємо достатньою повнотою даних [10].

Загалом, трансформаційні процеси, які проходили в політичному розшуку Російської імперії досліджуваного періоду, були спрямовані на охорону та зміцнення самодержавного ладу. Змінювалися установи політичного розшуку, вдосконалювалися методи їхньої діяльності, але сутність залишалася тією ж: боротьба з усіма, хто розхитує підвалини існуючого ладу імперії.

Список використаних джерел:

1. Магась-Демидас Ю. І. «Інструкція філерам» 1902 р. як засіб удосконалення політичного розшуку в Російській імперії. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі : зб. наук. ст. за матеріалами

VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 19 квіт. 2018 р.). Житомир. нац. агроєколог. ун-т. Житомир, 2018. С. 64-67.

2. Последние известия. Заботушка! Трудовая Россия. 1906. № 1. 2 июня. С. 4.

3. Мало приносящее пользы распоряжение. Десна. Газета общественная, политическая, экономическая и литературная. 1906. № 5. 17 (30) марта. С.3.

4. Блажчук М. Записка о профессиональном движении в империи. Москва, 1908. 57 с.

5. Mahas-Demydas Y. Rudnytska O. Legal status of the trade unions in the Russian empire in 1905 -1917 Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk-east European Historical Bulletin. 2019. V. 12. P. 64-73.

6. Центральний державний архів України у м. Києві. Ф. 275. Оп.1. Спр. 681. Арк. 347 зв.-349 зв.

7. Магась В. О. «Бути справжнім громадянином...»: суспільно-політичні організації в Наддніпрянській Україні у 1905-1917 рр.: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута»». 2020. С. 237-263.

8. Державний архів Дніпропетровської області. Ф. 11. Оп. 1. Спр. 547. Арк. 97-99.

9. Державний архів Дніпропетровської області. Ф. 177. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 2-2 зв.

10. Центральний державний архів України у м. Києві. Ф. 274. Оп. 4. Спр. 456. Арк. 19 зв.

***Василенко Л. П.**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства Поліського національного університету, м. Житомир*

Строк прийняття спадщини в умовах воєнного стану

У зв'язку із запровадженням воєнного стану, життя кожного українця зазнало суттєвих змін. Ці зміни зачепили різні сфери суспільного життя, в тому числі і спадкові правовідносини. Реалії сьогодення, вносять багато перешкод в можливість реалізації громадянами своїх прав на прийняття спадщини. Важливим аспектом у цих правовідносинах є строк для прийняття спадщини. За цивільним законодавством України, цей строк складає 6 місяців з дня смерті спадкодавця (стаття 1270 ЦКУ) [1]. Але під час воєнного стану, тим більше у випадках тимчасової окупації територій, виникають особливі умови, які ускладнюють реалізацію громадянами права на спадщину. Держава зобов'язана реагувати на ці виклики та захищати права громадян, забезпечуючи ефективні механізми здійснення ними своїх прав. У зв'язку з цим і були запроваджені зміни законодавства на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року №719 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо нотаріату та державної реєстрації в умовах воєнного стану». [2]